maar nog niet voldoende zijn. Het is te hopen, dat het voorbeeld van zelf-help op dit gebied door de vrienden van het „neutrale" onderwijs gegeven, door de voorstanders van confessioneel onderwijs spoedig worde gevolgd. Op die wijze zal ook de uitbreiding van paedagogische studiën en het verplichtend stellen van een paedagogische opleiding der aanstaande leeraren de schoolpacificatie niet in den weg staan, maar haar veeleer bevorderen."

Bij dit laatste kan ik mij van harte aansluiten. Enkele jaren geleden bepleitte ik reeds de oprichting van een leerstoel voor de paedagogiek aan onze Vrije Universiteit.

Ik mag zeker binnenkort in dit blad mijn pleit wel hernieuwen?

HEPP.

BOEKBESPREKING.

„Wat is de Hel?" door K. Schilder, Gereformeerd predikant te Gorinchem. Tweede vermeerderde druk. J. H. Kok, Kampen, 1920.

Den eersten druk verdiende dit boek niet, den tweeden verdient het dubbel.

Men vergeve mij dit ietwat paradoxale (wonderspreukige). Ik bedoel er dit mee. De uitgever van den eersten druk had het boek verzorgd ver beneden zijn waarde. Maar die uitgever was dan ook niet de heer Kok.

Al bleef volgens Ds. Schilders eigen verklaring, niettegenstaande de soms breede aanvulling hier en daar, dit geschrift in bouw en inhoud zich zakelijk gelijk, wat doet het thans beter voor! Hoe lokt het meer tot lezen uit!

En nog eens: het is het zoo waard gelezen te worden. Diepe gedachten, schoone perspectieven worden hier geboden over een vreeselijk onderwerp.

Na een inleiding, waarin aan het occultisme (de richting, welke zich op het verborgene werpt) onzer dagen wordt verweten, dat het zich wel bemoeit met de geheimzinnigheden, die in s c h e m e r d u i s t e r zijn gehuld, maar dat zijn zoeklicht de v o l s l a g e n duisternis niet tracht te breken, omdat het schemerende altijd interessanter is dan 't duister, wordt de stof over de volgende hoofdstukken verdeeld: Algemeene Bijbelsche Gegevens; Uitwerking der Bijbelsche Gegevens; Verwante Dogma's; Bedenkingen, waaraan dan nog een „Besluit" wordt toegevoegd.

Het geval wil, dat ik voor vijf jaar een lezing over hetzelfde onderwerp maakte en er mij daarom bijzonder voor interesseer. In menig opzicht ga ik met Schilder geheel accoord. Zijn critiek op Dante's hel is ook de mijne, al geloof ik, dat er hier en daar een trekje is, waarin hij Dante niet volle recht laat wedervaren.

Jammer vind ik het echter, dat hij zich tot de a l g e m e e n e bijbelsche gegevens heeft beperkt en niet tot in bijzonderheden afdaalde. Wat besluit de Schrift veel meer in zich, dan hier is verwerkt!

Tegen de „Uitwerking der Bijbelsche gegevens" heb ik het groote bezwaar, dat Schilder ongeveer alles vergeestelijkt. Zeker, men moet voor al te letterlijke opvatting op zijn hoede zijn, het symbolisch karakter van vele Schriftgedeelten, welke over de Hel handelen, niet uit het oog verliezen, maar tegen een zóó volgehouden verfiguurlijking verzet zich mijn exegetisch geweten toch.

En wat ik hier geheel mis is het onderzoek der dogmenhistorie op dit punt. Wie de aanteekeningen achter dit boek naslaat, brengt gaarne alle hulde aan de literatuurverwerking van den schrijver, maar toch, dat hij de ontwikkeling van dit leerstuk niet zijn lezers laat zien, beschouw ik als een leemte.

In het hoofdstuk over „Verwante Dogma's" verwijst hij inzonderheid naar spiritisme en theosofie en betoogt, dat „wie met een ernstig gezicht luistert naar spiritisten-wijsheid en theosofische cursus-verhandelingen, gruwelijk dom is, als hij grinnikt om den bijbel".

Het sterkste deel van zijn boek lijkt mij dat, waarin hij de leer der Schrift tegen bedenkingen verdedigt. In de apologetiek (geloofsverdediging) is Schilder in zijn kracht. Hoe stelt hij slag op slag het ongeloof in zijn dwaasheid aan de kaak!

Hiermee beweer ik niet, dat dit de eenig juiste manier van geloofsverdediging is. Maar het is e e n manier. En Schilder toont zich daarin een meester. Trouwens, hij heeft de gave om spoedig het belachelijke, het bespottelijke in het leven op te merken. In tal van zinswendingen ligt iets satirieks, iets sarcastisch. Soms doet dat weleens een weinig vreemd aan. B.v. als hij zegt, dat „zwarte duivelen net zoo min vagebonden der schepping zijn als lichtende engelen"; dat „geesten niet met een centimeter bewerkt worden"; dat „wij uit de hel geen officieele berichten krijgen"; dat „God niet over één kam scheert" en tot een paar maal toe, dat „de bijbel geen debat toelaat". Zoo heeft meer dan één uitdrukking iets, dat bij den ernst van het onderwerp minder schijnt te passen.

Maar welk een overstelpende overvloed van gedachten geeft hij! Menige zin zit zóó vol, dat de duidelijkheid er onder lijdt. Onwillekeurig denkt ge dikwijls aan het exubérante van Quérido. Gij hebt den indruk, dat hier een stoute stroom aan het werk is, die zich niet altijd aan oevers stoort. Dit geeft aan het geheel iets onrustigs. En dat onrustige komt niet voort uit het onderwerp, maar uit den schrijftrant van den auteur. Kalme systematische uiteenzetting moogt gij hier niet verwachten. Hier schiet vernuft met wondere kwistigheid de eene vonk na de andere uit, maar het laat de bezinning aan u over. Men zou wenschen, dat het ordenende element hier wat sterker vertegenwoordigd ware. Zoo is, naar het mij voorkomt, de stelling, dat in de duisternis der hel „spranken zijn van het licht van Gods wijde barmhartigheid" niet gelukkig geformuleerd en haar uitwerking niet voldoende dogmatisch doordacht.

Dan — heb ik overeenkomstig de bedoeling van ons blad vrijmoedig een enkel gebrek aangewezen, men houde toch vooral in het oog, dat het gebreken van deugden zijn.

Dit boek heeft werkelijk voorname kwaliteiten. Ik hoop dat het druk zal gelezen worden.
Het zet u aan het denken
Het maakt u rijker.

HEPP.

„De Waarde van het Dogma", door Dr. V. Hepp.
Afl. 6 en 7 in de Serie: Schild en Pijl. J. H. Kok, Kampen, 1920.

De Redactie besloot om, zoo het geviel, dat een der redacteuren eenig geschrift het licht zou doen zien, het recensie-exemplaar hem ter aankondiging in handen te stellen.

In zake dit besluit kan pro en contra worden gepleit.

Er vóór kan worden aangevoerd, dat men dan zeker niet vervalt in „adoration mutuelle" of om het in alledaagsch Nederlandsch te zeggen: in wederzijdsche opkammerij.

Er tegen kan worden ingebracht, dat het boek of de brochure in ons blad dan feitelijk onbeoordeeld blijft.

Dank zij de onbekrompen wijze, waarop de uitgever, de heer Kok, zijn taak opvat, kon ik den omvang van een dubbel-nummer overschrijden, zonder dat hiervan mij een verwijt gemaakt of dit op de inteekenaren der geheele serie verhaald werd. Aan het hier behandelde probleem zitten echter zooveel andere problemen vast, dat er niet aan te denken viel meer in te korten dan ik reeds gedaan heb. Enkele van de laatste hoofdstukken beslaan niet eens één bladzijde. Ik meende de nadere uitwerking daarvan gerust aan mijn lezers te kunnen overlaten. In andere echter moest ik mij eenige breedheid veroorloven.

Voor deze studie wensch ik niet enkel de aandacht van theologen te vragen, maar ik stelde mij als lezers alle ontwikkelden in onze kringen voor oogen, die in deze vraagstukken levendig belang stellen. Daarom heb ik vaktermen, als ik ze voor de eerste maal gebruikte, telkens omschreven of vertaald.

Hoewel ik ook de gevoelens van anderen weergeef en afwijkende meeningen naar mijn vermogen zoek te wederleggen, zoo heb ik toch hoofdzakelijk dit vraagstuk thetisch (in stellenden vorm, niet bestrijdend) ontwikkeld. Hoeveel nut polemiek en apologetiek ook kunnen afwerpen, zoo behoort volgens mij de thetische arbeid toch de voornaamste te blijven.

Verschillende onderwerpen moest ik hierbij ter sprake brengen, z. a. de beteekenis van de intuitie voor het dogma, de zonden van het intellectualisme inzake het dogma, de waarde der traditie (overlevering), autoriteits- en persoonlijk geloof, de formeele en materiëele gezagsgrond van het dogma, het reformatorische dogmabegrip in theorie en praktijk, de betrekkelijkheid en de waarheid van het dogma, het perspectief in het dogma, de pluriformiteit van het dogma enz. enz. Ook op menige practische vraag poogde ik een antwoord te geven. Maar het best kan ik misschien een overzicht van het behandelde geven door hier de inhoudsopgave over te nemen (met weglating van: Inleiding, Besluit, Aanteekeningen).

1. Hedendaagsche dogma-waardeering.
2. Dogma-waardeering in de naaste toekomst.
3. Eerste voorwaarde voor betere dogma-waardeering.
4. Het dogma en de religieuse bezinning.
5. Het dogma en de geloofsgemeenschap.
6. Het dogma en het historisch leven.
7. Het dogma en het kerkelijk gezag.
8. De betrekkelijkheid van het dogma.
9. De waarheid van het dogma.
10. Positieve en negatieve waarde van het dogma.
11. Waarde-verschillen binnen het dogma.
12. Onveranderlijke en veranderlijke waarden in het dogma.
13. Eenzijdige waarde-bepaling van het dogma: dogmatisme en anti-dogmatisme.
14. De waarde van het dogma voor de prediking.
15. De waarde van het dogma voor den eeredienst.
16. De waarde van het dogma voor het gemeentelijk leven.
17. De waarde van het dogma voor de geloofservaring.
18. De waarde van het dogma voor de theologie.
19. De waarde van het dogma voor de wetenschap in het algemeen.
20. De waarde van het dogma voor de levens- en wereldbeschouwing.

HEPP.

„Wat Gods genade vermag in een jong kind", 3e druk.
Kampen, 1920.

Aan bekeeringsgeschiedenissen zijn altoos veel gevaren verbonden. Ze zijn doorgaans te mooi gekleurd en te vroom. De soberheid is meermalen zoek, en men vraagt zichzelf telkens af: hoe is het mogelijk, dat deze dingen gebeurd zijn?

In dit boekje wordt verteld van het leven van Bernard Hendrik van den Berg, geb. 3 Juli 1911, overleden 30 Januari 1918, en dit eenvoudig verhaal maakt op de meeste bekeerings- en stervenshistories een gunstige uitzondering. Het is onopgesmukt en geeft den indruk door en door waar te zijn, al wekt het lezen telkens nieuwe verwondering, dat Gods genade reeds zoo heerlijk werkt in een kinderziel.

Dit geschrift is reeds voor den derden keer gedrukt. Het wordt dus druk gelezen.

Ik kan het begrijpen, hoewel ik nog beter versta, dat het den vader moeite gekost heeft het intieme leven van zijn rijk begenadigd zoontje bekend te maken.

DIJK.

Naar wij vernemen zal als deel V in de S t a n d a a r d - S e r i e verschijnen bij W. ten Have te Amsterdam, een „Gedenkboek van Dr. A. Kuyper".

Dit gedenkboek zal bevatten een overzicht van wat in de dagbladen en tijdschriften, zoowel in het binnen- als buitenland, is geschreven bij zijn verscheiden. Het zal alzoo een merkwaardig document worden, gezien de nu reeds verschenen belangrijke artikelen. Ook zullen er in opgenomen worden de redevoeringen die bij de begrafenis worden uitgesproken, alsmede eene beschrijving van alles wat daarmede in verband staat.

De inteekening is nu reeds bij den uitgever alsmede bij alle boekhandelaren in ons land opengesteld.

STEMMEN UIT ONZE KERKEN.

Geachte Redactie,

Met groote sympathie heb ik de verschijning van „De Reformatie" begroet en met niet minder groote belangstelling volg ik de ontwikkeling van het kostelijk program, dat de Redactie in zoo schoonen vorm proclameerde. Vooral ook de rubriek „Stemmen uit onze Kerken" biedt 'n schoone gelegenheid voor de Redactie om contact te houden met de gemeenteleden. Immers geven de Kerkboden meestal het gevoelen weer van de H.H. Predikanten-redacteurs, wat nog niet altijd een weergave is van de gedachten, die er leven in den boezem der gemeenten.

Doch ter zake. 't Was mij ook te doen een stem te laten hooren uit een gemeente, die het groote voorrecht geniet tot haar herder en leeraar te hebben den nu alom in den lande welbekenden Dr. Geelkerken, wiens predikatie naar aanleiding van het getuigenis der Synode zooveel beroering schijnt gewekt te hebben.

Over die predikatie, die ik overigens met genoegen heb hooren uitspreken, wil ik het niet hebben. Onze „dominee" is heel goed in staat om zichzelf ter gelegener tijd te verdedigen en zal dit wel niet nalaten op zijn tijd en zijn wijze te doen.

Eén opmerking wilde ik slechts maken (en ik meen, dat deze in een blad als „De Reformatie" op haar plaats is) n.l. deze, dat alle critici toch gedachtig moeten blijven, dat ook voor het leven in onze Kerken het negende gebod geldt: Gij zult geen valsch getuigenis geven tegen uwen naaste. In aansluiting met de schoone verklaring van onzen Heidelberger wilde ik hier even de aandacht op vestigen, dat zoo algemeen het gerucht wordt vernomen, alsof Dr. Geelkerken op één lijn zou moeten worden gesteld met Ds. Netelenbos en dies aanhanger was van de Ethische richting.

Dit booze en lasterlijke gerucht wenschte ik even tegen te spreken. Zondag aan Zondag heb ik 't voorrecht onder de bediening des Woords van Dr. Geelkerken neder te zitten. Zijn preeken getuigen steeds van deege studie, diepen ernst en munten uit door een heldere uiteenzetting van het echte Gereformeerde beginsel, gelijk dat in de dogmatiek van Bavinck of de loci van Dr. Kuyper schitterend aan den dag treedt. Geloof me vrij. In Amsterdam-Zuid zitten genoeg mannen en vrouwen, die op dit punt tot oordeelen bevoegd zijn (o.a. 4 professoren van de Vrije Universiteit, waarvan er 1 onderling en 1 diaken is, dus leden van den Kerkraad zijn), zoodat een van de Gereformeerde waarheid afwijkende prediking niet geduld zou worden.

Wie nu tegen beter weten in Dr. G. beschuldigt van Ethische neigingen, zondigt tegen het negende gebod en stelt zich daarom bloot aan de censuur der Kerken.

Ik meende deze zaak even naar voren te moeten brengen, omdat ik meen ook positief het 9e gebod te moeten gehoorzamen, door voor den goeden naam van onzen geachten herder en leeraar op te komen.

„De Reformatie" is volgens haar roeping verplicht ook hiertoe mede te werken, omdat reformeeren ook zeggen wil, alle dingen in overeenstemming te brengen met 's Heeren ordinantiën op elk terrein. Ook onze critiek zij ten allen tijde in overeenstemming met het Woord onzes Gods.

Met heilbede voor het weslagen van „De Reformatie" en hartelijken dank voor de plaatsing van deze „stem uit de gemeente".

Uw dw. dr.,
K. VAN DEN BERG.

Amsterdam, 13 Dec. 1920.

[Het is zeker een der voornaamste wenschen van „De Reformatie", dat onze kerkelijke lucht zoo spoedig mogelijk gezuiverd worde.

Men gelieve inzendingen voor deze rubriek rechtstreeks te zenden aan den Eindredacteur. Red.]

CORRESPONDENTIE.

Overvloed van copy noodzaakte, verschillende stukken te laten overstaan.

DE UITGEVERS.

KERKNIEUWS.

GEREFORMEERDE KERKEN.

T w e e t a l te:
Meppel, D. J. Courée te Ridderkerk en J. W. Sierksma te Gramsbergen.
's-Gravendeel, J. v. Henten te Oldekerk en G. Verry te Hellevoetsluis.
Stadskanaal, P. Bos te Winsum en J. Lagtigheid te Uithuizermeeden.
Stad-Hardenberg, F. W. H. Bramer te Hoogeveen en T. J. Hagen te Nieuwe Pekela.

B e r o e p e n te:
Arnhem, H. Brouwer te Heemstede.
Berkel en Rodenrijs, J. G. Feenstra te Dirkshorn.
Kielwindeweer, D. Prins te Donkerbroek.
Meliskerke, H. Brinkman te Westerlee.
Melissant, J. Versteegt, leer. ouderl. te Ouddorp.
Oosterend (T.), J. H. Kuiper, cand. te Kampen.
Renkum, R. Zijlstra te Delfshaven.
Stad Hardenberg, T. J. Hagen te Nieuwe Pekela.
Zuid-Laren, M. Elzinga te Grootegast.

A a n g e n o m e n naar:
Oude Pekela, J. D. Heersink te Nieuweroord.
Sint Jacobi-Parochi, A. J. Bouma, cand. te Middelburg.
Varsseveld, J. Ubels te Witmarsum.
Zwijndrecht, A. Rolloos te Delfshaven.

B e d a n k t voor:
Bunschoten, R. Haitsma te Gaast.
Lexmond, J. Osinga te Schoonhoven.
Oostburg, Zuidwolde, Ouderkerk a. d. IJsel, Kruiningen, Meeden, Kornhorn, Echten, Holtum en Molenaarsgraaf, A. J. Bouma, cand. te Middelburg.